प्राथमिकविद्यालयहरुको स्वास्थ्यपूर्ण भौतिकअवस्थाकोअध्ययन

प्रस्तोता
बिनोद दहाल
परीक्षा रोल नं. : २१४००१५
रजिष्ट्रेसन नं. : ९-२-२१४-५३७-२००८
शैक्षिकवर्ष : २०६८/२०६९

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र
संकाय, स्वास्थ्यशिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर
तहएम.एड. दोस्रो वर्षको शोधपत्र लेखनकालागितयार पारिएको

शोधपत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र संकाय
सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस
स्वास्थ्यतथा जनसंख्याविभाग
कोशीहरैचा-४, मोरङ
२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)

कोसीहरैँचा, मोरङ

KOSHIHARAINCHA, MORANG

स्था.: २०४८

(विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त)

☏ ०२१-५४५६१७

☏ ०२१-५४५७१७

फ्याक्स : ०२१-५४५७१७

सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७

E-mail: sukunac@yahoo.com

Web site: www.sukuna.edu.np

पत्र सङ्ख्या

चलानीनम्बर

विषय : मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र सिफारिस गरिएको सम्बन्धमा ।

श्री शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैँचा, मोरङ

उपर्युक्त सम्बन्धमा यस क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) **स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या विभाग (H. Ed. 598)** का विद्यार्थी **बिनोद दहाल**ले **भोजपुर जिल्ला देउराली स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका प्राथमिक विद्यालयहरूको भौतिक अवस्थाको अध्ययन** शीर्षकको शोधकार्य मेरो प्रत्यक्ष निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा गर्नु भएको र निजको शोधकार्य र शोध लेखनबाट म सन्तुष्ट रहेकाले उक्त शोधपत्र वाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधपत्र समावेश गरिएको मिति : २०७३/०९/०६

इश्वी.सम्बत् :

....

कृष्णप्रसाद भुर्तेल

शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
SUKUNA MULTIPLE CAMPUS
(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)
कोसीहरैँचा, मोरङ
KOSHIHARAINCHA, MORANG
स्था.: २०४८
(विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त)

☏ ०२१-५४५६१७
☏ ०२१-५४५७१७
फ्याक्स : ०२१-५४५७१७
सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७
E-mail: sukunac@yahoo.com
Web site: www.sukuna.edu.np

पत्र सङ्ख्या
चलानीनम्बर

विषय : शोधपत्र मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको सम्बन्धमा ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा सुकुना बहुमुखी क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) **स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या विभाग (H. Ed. 598)** का विद्यार्थी **बिनोद दहालले भोजपुर जिल्ला देउराली स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका प्राथमिक विद्यालयहरूको भौतिक अवस्थाको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधनिर्देशक तथा सुपरिवेक्षक बाट वाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस भई आएको हुँदा निजको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

क्र. स.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री जनार्दन गुरागाईं	विभागीय प्रमुख	
२.	श्री कृष्णप्रसाद भुर्तेल	शोध निर्देशक	
३.	प्रा. डा. चित्रबहादुर बुढाथोकी	वाह्य परीक्षक	

वाह्य परीक्षण गरिएको मिति : २०७३/०९/०६
इश्वी.सम्बत् :

कृतज्ञता

भोजपुर जिल्ला देउराली स्रोतकेन्द्र अन्तरगतकाविभिन्नप्राथमिकविद्यालयहरु मध्ये उद्देश्यमुलकनमुना छनोटको आधारमा ९ ओटा प्राथमिकविद्यालयहरुमाआधारित रहेर उक्तविद्यालयहरुकाभौतिकअवस्थाको अध्ययन गरी त्यसैको आधारमाआफु भन्दाअग्रजव्यक्तित्वहरुको प्रत्यक्ष र परोक्ष परामर्श सल्लाहतथानिर्देशनमाअवलोकनफारम र अन्तरवार्ता सूचीनिर्माण गरी सोही साधनको सहयोगमाविद्यालयहरुको भौतिकअवस्थाअध्ययन गरी विभिन्नतथ्याङ्कहरु संकलनगरिएको र उक्त संकलिततथ्याङ्कको आधारमाव्याख्याविश्लेषण गरी प्रस्तुतशोधको निष्कर्षमापुगिएको छ ।

यस शोधकार्यकालागिप्रत्यक्षरुपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस, स्वास्थ्यतथा जनसंख्याविभागकाविभागीयप्रमुखजनार्दन गुरागाई साथै यस शोधपत्रनिर्देशकका रुपमा रहेर समग्र शोधकार्यकालागि महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउनु हुने शोधनिर्देशककृष्णप्रसादभुर्तेलप्रतिहार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहान्छु । त्यसैगरी सुकुनाबहुमुखीक्याम्पसका अनुसन्धानविभागप्रमुख गणेशप्रसाददाहाल, स्वास्थ्यशिक्षाकाप्राध्यापकहरिबहादुर खत्रीलगायत सम्पूर्ण सहयोगीप्राध्यापकहरु प्रति समेत हार्दिक आभार प्रकट गर्दै अध्ययन क्षेत्रकानमुनाका रुपमा छनोटमा परेकाविभिन्नविद्यालयहरुकाप्रधानध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी, वि.व्य.स. तथाशि.अ.स.कापदाधिकारीहरु साथै अभिभावकतथाशिक्षा प्रेमीलगायतलाई सहयोगकालागिहार्दिक धन्यवाद ज्ञानपन गर्दै देउराली स्रोतकेन्द्रका स्रोत व्यक्ति रमेशकुमार घिमिरेलाई पनिविशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । त्यसैगरी यस शोधकार्यकालागिप्रत्यक्षतथाअप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण पक्ष, व्यक्ति र संस्थाहरुलाई विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दै प्रस्तुतशोधपत्रकम्प्युटर टंकनमा सहयोग पुऱ्याइदिनु हुने टिना कम्प्युटर, खोर्साने प्रतिविशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

बिनोद दहाल

शोधसार

नमुना छनोटमा परेकाभोजपुर देउराली स्रोतकेन्द्रका ९ ओटा विद्यालयहरुमा स्वास्थ्यपूर्ण भौतिकअवस्था सम्बन्धीशीर्षकमागरिएको प्रस्तुतअध्ययनकार्यको उद्देश्यविद्यालयका सरोकारवालापक्षसँगविद्यालयको भौतिकवातावरण सम्बन्धी ज्ञान धारणा पत्तालगाउनुका साथै उक्तविद्यालयहरुमा स्वास्थ्यपूर्ण भौतिकवातावरण अवस्था र त्यसको व्यवस्थापनको अध्ययनगर्न रहेको थियो ।

त्यसैगरी उल्लेखित उद्देश्य पुरा गर्ने शिलशिलामाअध्ययन क्षेत्रमा रहेकाविद्यालयहरुमा स्थलगतअवलोकन र अन्तर्वार्ता सूचीको माध्यमबाट सम्बन्धीतविषयसँगआधारीत तथ्याङ्कहरु संकलन गरी उक्ततथ्याङ्कहरुलाई परिमाराणात्मक र व्याख्यात्मक ढाँचा अनुरुपतालीकीकरण र व्याख्यागरिएको छ । उक्त स्रोतकेन्द्रमाभएकाविभिन्न २४ ओटा प्राथमिकविद्यालयहरु मध्ये उद्देश्यमुलकनमुना छनोटका आधारमा ९ ओटा विद्यालयहरु छनोट गरी स्रोतकार्य पूरा गरिएको छ । तथ्याङ्क संकलनकालागिअवलोकनफाराम र अन्तरवार्ता सूचीलाई साधनको रुपमाप्रयोग गरिएको छ । उक्त अनुसन्धान ढाँचा र साधनलाई अपनाई विद्यालयमाप्रत्यक्षउपस्थितभई त्यहाको वस्तु स्थिति अवलोकनगरिनुका साथै नमुनामा परेकाविद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावकलगायतसँगको कुराकनीबाट प्राप्तनतिजाको आधारमाविद्यालयहरुमाविद्यार्थी संख्यातुलनात्मक रुपमान्यून रहेको, विद्यालयभवन परम्परा र कच्ची रहेको, विद्यार्थीको तुलनामाफर्निचर र खेल सामग्रीप्रयाप्त रहेको, अधिकांशविद्यालयहरुमाशौचालयधारा तथा खेलमैदानको राम्रो व्यवस्था रहेको र विद्यालयहरुमा परम्परागत रुपमा शिक्षण गरिनु कम्प्युटर लगायतको विधुतिय सामग्रीहरु नभएको र टिफिन खाजाखानको लागि स्वस्थ्यकर स्थानको अभाव रहेको पाइयो । त्यसैगरी विद्यालयहरुमाअभिभावकहरुको न्युनउपस्थितिले उनीहरुको विद्यालयप्रतिको चासोमाकमी रहेको पाइयो ।

तसर्थ विद्यालयभवनफर्निचर खेलसामग्रीहरु शिक्षानियमावलीतथाआचार संहिताभित्र रहेर निर्माण गर्नुपर्ने प्राविधिक सल्लाहबमोजिमकच्चीभवनहरु विस्थापितगर्दै भुकम्पप्रतिरोधीभवनहरु निर्माण गर्नु पर्ने साथै नीतिनिर्माण तहबाट नियमितविद्यालयअवलोकनगरिनु पर्ने विद्यलायले सरसफाइतथाखाजाखाने स्थानको छनोट गरिदिनुपर्ने र आगामी अनुसन्धानकर्ताहरुले व्यापक क्षेत्र ओगटदै भौतिकपक्षलगायतविद्यालय स्वास्थ्यकार्यक्रमको अन्यपक्षलाई समेत समेटेर अझ धेरै विद्यालयहरु छनोट गरी अनुसन्धान गरेमा सान्दर्भिक हुने सुझावको साथ प्रस्तुत सोधकार्य सम्पन्नगरिएको छ ।

विषयसूची

सिफारिस पत्र *i*
स्वीकृतीपत्र *ii*
कृतज्ञता *iii*
शोधसार *iv*
सङ्क्षिप्तशब्दहरुको पूरा रुप *viii*

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १
१.२ समस्याको कथन ४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य ५
१.४ अनुसन्धानात्मकप्रश्नहरु /परिकल्पनाहरु ५
१.५ अध्ययनको परिसीमा ५

परिच्छेददुई : सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधाराणात्मक ढाँचा

२.१सैद्धान्तिकखाका ७
२.२ अनुभवजन्यखाका ८
२.३ पनुरवलोकनको उपदेयता १०
२.४ अवधाराणात्मक ढाँचा ११

परिच्छेदतीन : अध्ययनविधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा १२
३.२ अध्ययनको जनसंख्या, नमुना र नमुना छनौट प्रक्रिया १२
३.३ अध्ययनको क्षेत्र १२
३.४ तथ्याङ्क संकलन साधन र निर्माण प्रक्रिया १३
३.५ तथ्याङ्कसंकलन साधनको वैधता १३
३.६तथ्याङ्क संकलनप्रक्रिया १३
३.७तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषणप्रक्रिया १३

परिच्छेदचार : नतिजाको व्याख्याविश्लेषण

४.१ स्वस्थ्यकर भौतिकवातावरण संम्बन्धीअवधारणात्मक विवरण १४
४.२ स्वस्थ्यकर विद्यालयको भौतिकअवस्था सम्बन्धिविवरण १७
४.३ विद्यालयमाउपलब्धभौतिकअवस्थाको व्यवस्थापन सम्बन्धिविवरण २८

४.४ प्राप्तितथा सारांश ३६

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष ४२
५.२ सुझावहरु ४२
सन्दर्भसूची
अनुसूचीहरु

तालिका सूची

तालिका १ : अभिभावकहरुको स्वास्थ्यकर भौतिकवातावरण सम्बन्धि ज्ञानको विवरण १५

तालिका २ : बालमैत्रीविद्यालयभौतिकवातावरण सम्बन्धिविवरण १६

तालिका ३ विद्यार्थी संख्यासम्बन्धिविवरण १७

तालिका ४ : विद्यालयमाफर्निचर सम्बन्धिविवरण १८

तालिका ५ : फर्निचर र विद्यार्थीको अनुपातसम्बन्धिविवरण १९

तालिका ६ : विद्यालयभवन र विद्यालयजग्गासम्बन्धिविवरण २०

तालिका७ : खेलमैदानसम्बन्धिविवरण २१

तालिका ८ : खानेपानीसम्बन्धिविवरण २२

तालिका ९ : शौचालय सम्बन्धिविवरण २२

तालिका १० : विद्यालय घेराबारा सम्बन्धिविवरण २३

तालिका ११: विद्यालयभवनको अवस्था सम्बन्धिविवरण २४

तालिका १२ : विद्यालयमा खेल सामग्रीसम्बन्धिविवरण (संख्यामा) २५

तालिका १३ : विद्यालयमा खेल सामग्रीसम्बन्धिविवरण (पर्याप्तता) २६

तालिका १४: विद्यालयमा पुस्तकालय सम्बन्धिविवरण २६

तालिका १५ : विद्यालयमाचमेना गृह सम्बन्धिविवरण २७

तालिका १६ : डेक्स बेन्च रखाई व्यवस्थासम्बन्धिविवरण २८

तालिका १७ : विद्यालयतथाकक्षाकोठामा डस्बिन सम्बन्धिविवरण २९

तालिका १८ : शौचालयमापानीको पर्याप्ततासम्बन्धिविवरण ३०

तालिका १९ : शौचालयमा साबुनको पर्याप्तता सम्बन्धिविवरण ३१

तालिका २० : कक्षाकोठामा बसाई व्यवस्थापनसम्बन्धिविवरण ३२

तालिका २१ : विद्यालयको सरसफाइको अवस्थासम्बन्धिविवरण ३३

तालिका २२ : अभिभावकहरुको विद्यालयप्रतिको मोह सम्बन्धिविवरण ३४

तालिका २३ : दैविकविपत्तीका दृष्टिले विद्यालयजग्गाको संरचनासम्बन्धिविवरण ३५

तालिका २४ : विद्यालयमा शैक्षिक सामग्रीको रुपमाविधुतीयउपकरण सम्बन्धिविवरण ३६

सङ्क्षिप्तशब्दहरुको पूरा रुप

गा.वि.स.	गाउँविकास समिति
वि.व्य.स.	विद्यालयव्यवस्थापन समिति
शि.अ.सं.	शिक्षकअभिभावक संघ
CAHA	Commission on American Health Association
WHO	World Health Organization
HEDC	Health Education Definition Committee
SHP	School Health Programme
SMC	School Management Committee
TMC	Teacher Management Committee